

Ֆ. ԿՈՆ

ԻՆՉՊԵՍ ՓԱԽՑՐԻՆ ՏԱՍԸ ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԻՆ

891.716
4-70

ԿՐՈՅ
1937

20 NOV 2011

891-715

4-70

uy

Ֆ. Կ Ո Ն

ԻՆՉՊԵՍ ՓԵԽՅՐԻՆ ՏԵՍԸ ՄԱՀԱՊԱՐՏՆԵՐԻՆ

Թարգմ. Հ. ԲՈՂԴԱՆՅԱՆ

203
13

ԱԶՈՎ-ՍԵՎԾՈՎՅԱՆ ՅԵՐԿՐԱՅԻՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ «ԳՐՈՇ»
ՌՈՍՏՈՎ-ԴՈՆ — 1937

222
37

Ответ. редактор Г. Д. Лэвоньян
Тех. редактор Д. М. Джинибалаян

Уполкрайлит № О - 473. Сдано в набор 20 марта 1937 г.
Подписано в печать 3 мая 1937 г. Формат Б-5. Оо'ем
17 1/2 п. л. Тираж 5000. Заказ № 528.

Типография Краевого Армянского Издательства "ГРО".
Ростов—Дон, Ворошиловский пр. № 27.

1904 թվին արդեն զգացվում էր, վոր հեղափոխությունը մոտենում է: Յերբ յես աքսորից վերադարձա, աչքերիս չհավատացի: Պատանեկու-թյանս օրերին, յերբ դեռ նոր էյի սկսում հեղափոխական աշխատանքը, մենք մի բուռ էյինք: Իսկ 1904 թվին հեղափոխական բանվորների թիվն արդեն հազարների յեր հասնում: Տեղի էյին ունենում ցույցեր, միտինգներ: Փողոցներում հնչում էյին հեղափոխական յերգեր, տեղ-տեղ յերիում էյին կարմիր դրոշակներ: Յուցա-քարներին հետապնդում էր վոստրիկանությունը, բայց բանվորների հետ զլուխ հանել չի կարո-ղանում: Մի տեղից քշում էր, մի ուրիշ տեղ էյին հավաքվում նրանք:

Սկզբում յես միայն հետևում էյի, թե ինչ է կատարվում չորս կողմս, բայց մի ամիս չանցած յես արդեն աշխատանքի լծվեցի:

Յեռոճն ժամանակ եր: Միտինգից՝ միտինգ եյինք գնում, ժողովից՝ ժողով, մեկ ցույցից՝ մյուսը: Իսկ յերբ 1905 թ. հունվարին իմացանք Պետերբուրգի բանվորների յելույթի մասին, բանվորական Վարչավը մարտական կերպարանք ընդունեց: Նույնիսկ յերեխաներն ել անմասն չմնացին: Նրանք քարեր նետելով ջարդում եյին փողոցի լապտերները. այնպես վոր բանվորներին հետապնդող կազակներն ու ժանդարմները չեյին կարողանում մթության մեջ զեւք բանեցնել:

Փողոցները բռնված եյին բառիկադներով. կազակների հետ տեղի ունեցող ընդհարումները հաճախակի դարձան. նրանց կրակոցներին բանվորները պատասխանում եյին նույնպես կրակով:

Տարվա վերջին մենք յսեցինք Մոսկվայի ապստամբութեան մասին: Բանվորները հենց լուրի եյին սպասում ուրիշ քաղաքներից, վորպեսզի Վարչավում ել ապստամբութիուն սկսեն:

Նույն ժամանակ հայտնի յեղավ, վոր ցարական կառավարութիւնը պատրաստվում ե Վարչավից զորքեր ուղարկել Մոսկվա՝ այնտեղի ապստամբութիւնը ճնշելու համար: Այդ բանը չեւ կարելի թույլ տալ: Կուսակցութեան ցուցմունքներով քաղաքի կենտրոնում ցույց սարքվեց: Ցույցը կազակներից պաշտպանելու համար, առանձնացվեցին միքանի տասնյակ բանվորներ: Նրանք պետք ե դուրս գային կազակների առաջ

ու, ուումբեր նետելով, կազակների դեմն առնեյին, և այդպիսով հնարավորութիւն տային ցուցարարներին հեռանալու:

Այն բան արվեց այնպես, ինչպես կուսակցութիւնն եր կարգադրել: Այս ցույցից հետո իշխանութիւնը սիրտ չարեց զորքերը Մոսկվա ուղարկելու: Բայց ցույցը պաշտպանողներից ու կազակներին կրակով դիմադրողներից միքանիսը ձերբակալվեցին, դատի յենթարկվեցին ու մահվան դատապարտվեցին: Նրանց փակել եյին քննութեան տակ գտնվողների բանտում: Այստեղից փախչելու մասին մտածել անգամ չեւ կարելի: Բանտը գտնվում եր քաղաքի կենտրոնում և պահպանվում եր թե՛ զրսից և թե՛ ներսից, իսկ բանտի հարևան փողոցների բոլոր անկյուններում կանգնած եյին զինվորների շղթաները:

Բայց մի օր, յերբ յես կուսակցութեան Կենտրոնական Կոմիտեյի բյուրոյում որպահուութիւն եյի անում, ինձ մօտ յեկավ կուսակցական «Յուլիան»:

— Վիտը խնդրում ե, վոր դուք նրան տեսութեան գնաք:

— Ի՞նչ:

Յես ականջներին չհավատացի:

— Վիտը խնդրում ե, վոր դուք նրան տեսութեան գնաք:

Սրբերից փախած փորձված կուսակցական, Կենտրոնական Կոմիտեյի անդամ Վիտը, վոր

նստած ե Պավլյակ կոչվող հռչակավոր բանտում, — «տեսության» ե կանչում ինձ՝ տաժանակիր աշխատանքից փախածիս ու անլեզալ ապրողիս, վորին փնտում ե վոստիկանությունը... Աւաջին պահին դա մի շատ տարորինակ բան թվաց ինձ:

Սակայն կանչողը Վիտն եր, մի լուրջ գործիչ, վորի յուրաքանչյուր խոսքը կշռված ե, յուրաքանչյուր վճիռը մտածված:

— Նա ձեզ չասաց՝ ինչի համար:

Յուլիան, վոր Վիտի քույրն եր ու շատ բանով նման եր յեղբորը, հանդարտ պատասխանեց.

— Վոչ: Միայն ասաց, վոր նրան տեսության գաք մորս հետ՝ իբրև մեր ազգականը: Համենայն դեպս մեր ազգականներից մեկի փաստաթղթերը յես վաղոր ձեզ կհանձնեմ:

Այդ միջոցին մեկը ներս մտավ՝ հրահանգներ ստանալու համար: Յուլիան գնաց:

Մյուս որը, Վիտի մոր հետ, գնացի Պավլյակ:

Չեմ կարող ասել, վոր յես հանգիստ սրտով անցա շեմքն այն բանտի, ուր քսան տարի առաջ նստած եյի իբրև տաժանակիր աշխատանքի դատապարտված մի վոճրագործ: Յես հասկանում եյի, վոր բավական եր ամենաաննշան մի պատահար, անսպասելի և չնախատեսված մի հանդիպում, վորպեսզի յես մնալի այս բանտում արդեն վոչ իբրև այցելու, այլ վորպես բնակիչ:

Մեզ տարան գրասենյակ: Բանտի չինովներիկները, սեղանների մոտ նստած, թղթեր եյին

գրում: Վերակացուներն անվերջ գնում - գալիս եյին, բանտարկվածներից վոմանց տանելով, մյուսներին ներս բերելով, իսկ գրասենյակը յերկուսի բաժանող միջնորմի այս կողմում այցելուներս եյինք խոնվում:

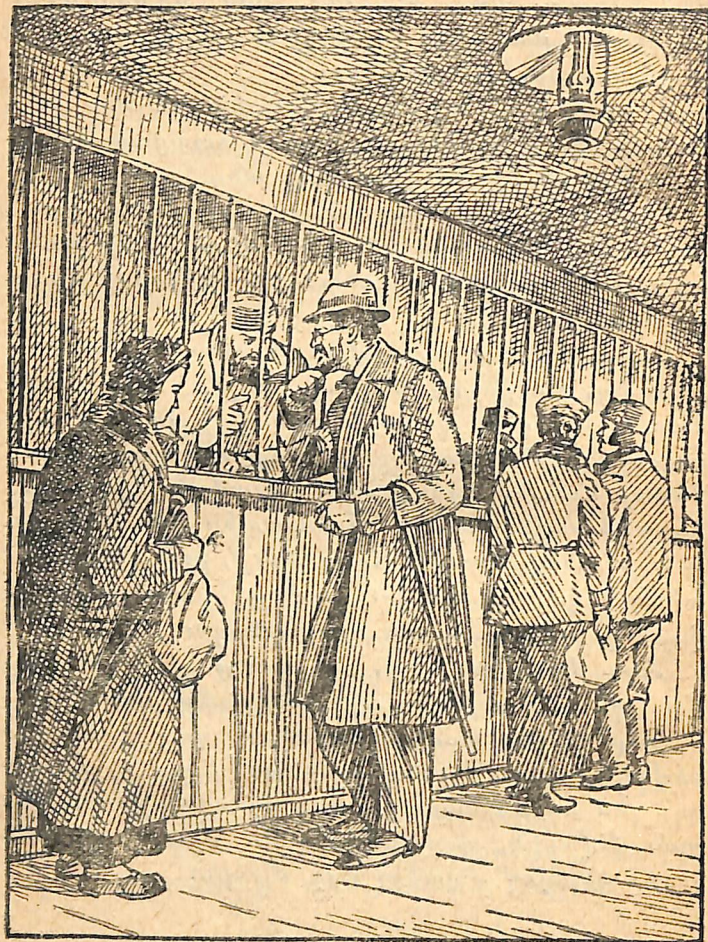
Վիտի մայրը ներկայացրեց վորդու հետ տեսակցություն ունենալու համար ստացած թույլտվությունն իր և ազգականի անունով:

Հերթապա՛ն վերակացուն, առանց վորևե կասկածի, իսկույն գնաց Վիտին բերելու, և մի րոպե անց Վիտն արդեն կանգնած եր միջնորմի մյուս կողմում:

Սառը, կարճ և գործիմաց յեղանակով նա բացատրեց, թե ինչո՛ւ յե ինձ կանչել: Խոսքն այն մասին եր, վոր պետք ե բանտից ազատել այն տասը ընկերներին, վորոնք ցույցը պաշտպանելու համար մահվան եյին դատապարտված: Մինչև գեներալ-նահանգապետը չհաստատեր դատավճիռը, նրանք պիտի մնային Պավլյակում, իսկ մահապատիժն ի կատար ածելու համար նրանց պետք ե փոխադրելին Վարչավի միջնաբերդը:

Դեռ ժամանակ կա, և նրանց փրկելու համար պետք ե ոգտվել այդ հանգամանքից:

Կարելի չեր կասկած ունենալ, վոր Վիտը յեբեվակայություններով տարված մարդ ե, բայց և այնպիս նրա ասածներն ինձ այնպիսի ցնորամիտ բան թվացին, վոր դժվար թե միտք ունենար լուրջ կերպով մտածել այդ մասին:

Բայց Վիտը հանգիստ շարունակում եր բացատրել իր պլանը:

Պետք է բանտապետին մի թուղթ գրվի գլխավոր փոստիկանապետ Մայերի ստորագրությամբ, փոր այս-ինչ որը, այս-ինչ ժամին բանտ է գալու ժանդարմների ռումբստըը կանվոյի* հետ միասին՝ մահման դատապարտված այս-ինչ, այս-ինչ կալանավորներին տանելու համար. հետևաբար պետք է, փոր այդ կալանավորները նույն ժամին պատրաստ լինեն մեկնելու. պետք է պատրաստ լինի նաև բանտային կարեթը: Այս պլանն իրագործելու համար մարդիկ ճարեչն այնքան ել դժվար չե. վճռական, համարձակ և հնարագետ մարդիկ կգտնվեն:

— Այս պլանի մեջ յերեվակայական վոչ մի բան չկա,— ավելացրեց նա հանգարտ. բայց կտրական կերպով, կարծես կռահելով, թե ինչ տպավորություն է թողել ինձ վրա իր առաջարկությունը:— Միայն պետք է շտապել:

Յես այնքան եյի ապշել, փոր չկտրողացա նույնիսկ փորեք առարկություն անել Վիտին:

Մի պահ նա յելլոեց և ապա շարունակեց.

— Այդ բանը պետք է անել և կարելի չէ անել,— պնդում եր Վիտը. Դերձակների խմբակն զգեստները կպատրաստի, թիթեղագործները — գրլխաբկները վրայի նշանները, զինվորականները

* կանվոյ — գահալախումբ, ուղեկցորդ:

«վոստիկաններ» կամ «ժանդարմներ» կպատրաստեն:

Յես շատ լավ էյի հասկանում գործի բոլոր դժվարություններն, ինչպես նաև վտանգավոր լինելը (Վարչավում այդ ժամանակ պատերազմական զրություն էր հայտարարված), բայց միաժամանակ ըմբռնում էյի և՛ այն հսկայական նշանակությունը, վոր կարող էր ունենալ գործի հաջող յեկր:

— Կփորձենք:

Վիտի ուզած պատասխանն էլ հենց այդ էր:

— Յես հավատում եմ գործի հաջողությանը, — ասաց նա հրաժեշտի ժամանակ: — Հն, մի բան էլ մահապարտներին այս մասին վնչ մի խոսք: Նրանց հուզմունքը կարող է տապալել գործը:

Յես համաձայն էյի նրա ասածին: Ու մենք բաժանվեցինք:

Հենց նույն որը, Կենտրոնական Կոմիտեյի նիստում, յես զեկուցեցի Վիտի հետ իմ ունեցած տեսակցության մասին: Ինձ լսեցին առանց խոսքս ընդհատելու և յերբ իմացան գործի ելությունը, այլիս չէին հետաքրքրվում նրա մանրամասնություններով. այդ աստիճան ցնորամիտ էր թվում բոլորին մեր առաջարկը:

— Ու այդ առաջարկն անողը Վիտն է, — կասկածանքով հարց տվեց ծանրաբարո Յանը՝ Կենտրոնական Կոմիտեյի ամենանշանավոր անդամներից մեկը:

Բայց բոլորի համար անսպասելի կերպով Վիտի նախագիծը ջերմորեն պաշտպանեց ժողովին ներկա գտնվող Աննան:

— Իա այնքան էլ ցնորամիտ բան չէ, ինչպես ձեզ հիմա թվում է, — հանգիստ ձայնով հայտարարեց նա:

Աննայի կարծիքը վորոշ կշիռ ունի: Նրա այս հայտարարությունը հասկացվեց վորպես այդ գործին մասնակցելու առաջարկություն:

— Համենայն դեպս պետք է փորձել, — անդեցի յես իբրև պատասխան Կենտրոնական Կոմիտեյի մյուս անդամների կասկածամիտ ժպիտներին:

Գործ շատ կար անելու, ունրանք՝ այս ցնորական համարած պլանից ձեռք քաշելու համար՝ վճռեցին:

— Փորձեցեք: Առաջարկում եմ, — հայտարարեց Յանը, — այս գործը հանձնել Բոլեսլավին (իմ այն ժամանակվա կեղծանունը) և Աննային ու տալ նրանց հարկավոր յեղած միջոցները:

— Յեվ թող նրանք ժամանակ առ ժամանակ գործի ընթացքի մասին զեկուցեն մեզ, — ավելացրեց Կոմիտեյի անդամներից մի ուրիշը:

— Կարիք չկա, — ցանց վրայից Յանը: — Այդ թողնենք իրենց հայեցողությանը:

Ամեն բան նախատեսող և շրջահայաց Աննան պահանջեց, վոր մինչև գործի ավարտումը մեզ կուսակցական ուրիշ աշխատանքներից ազատեն:

Սա թեև նրանց սրտին մոտ առաջարկ չէր, բայց և այնպես ընդունվեց:

Դժվար ե պատմել հիմա այն բոլոր ապրումները, վորոնք համակել եյին ինձ այն ժամանակ: Մի կողմից՝ Պավլակի բանտում հեծում եյին ժահվան դատապարտված տասը բանտարկյալները, վորոնց կյանքը կախված եր այն բանից, թե կհաջողվի՞ արդյոք նրանց այնտեղից փախցնել: մյուս կողմից՝ այդ բանը իրագործելու համար պետք եր ազատ յեղողներ լիճից ճարել նույն քանակությամբ ակտիվ ու անձնվեր կուսակցականներ, յենթարկել նրանց նույնպիսի փտանգիւ և, անհաջողության դեպքում, հնարավորութիւն տալ կառավարութեանը տասը կախաղանի տեղ կանգնեցնել քսան կախաղան: Ինչ կլինի, յեթե նրանք, բանտ մտնելով, թակարդի մեջ ընկնեն, ու բանտի դարպասները փակվեն նրանց հետեից: չէ՞ վոր նրանք, նույնիսկ զինված լինելով, չեն կարողանա դուրս պրծնել թակարդից, վորովհետև բացի բանտի վերակացոյներից ու պահապաններից, հենց առաջին կրակոցը լսվելուն պես, բանտի բակը կլցվեն հարյուրավոր զինվորներ: Վարչավում այդ ժամանակ պատերազմական զրութիւն եր. փողոցների բոլոր անկյուններում զինվորական պահակներ եյին դրված, զիշեր-ցերեկ ամենուրեք վխտում եյին ձիավոր կազակները: Ըստ յերևույթին այդ մասին Սննան ել եր մտածում:

Ժողովում մնալու այլևս կարիք չկար. վեր կացա, վոր հեռանամ: Սննան կարծես արթնացավ.

— Բայց վիրտեզ և յե՞րբ տեսնվենք:

— Այսօր ձեր տանը, յերեկոյան ժամը ութին:

Ինձ անհրաժեշտ եր մենակ մնալ ու մտածել: Նորից չափել ու ձևել ամբողջ պլանը. դրա համար ել շտապով հեռացա:

Վիտը, ճիշտն ասած, պլանի միայն ուրվագիծն եր տվել. իսկական պլանը պետք եր դեռ մշակել, հաշվի առնելով գործի բոլոր մանրամասնութիւնները:

Ամենաեյականը, վորն իսկապես ամբողջ պլանի հիմքն եր,— դա գլխավոր վոստիկանապետի ստորագրութիւնը կրող թուղթն եր: Ստորագրութեան մասին մենք չեյինք մտահոգված, վորովհետև շատ անգամ առիթ եյինք ունեցել պապորտների բլանկների վրա գլխավոր վոստիկանապետի ստորագրութիւնը դնելու: Այդ բանին մենք արդեն վարժված եյինք: Բայց չէ՞ վոր պաշտօնական հիմնարկութիւնից դուրս յեկած ամեն զրութիւն պետք ե իր յիւրից համարն ունենա: Բանտապետն ամեն որ գլխավոր վոստիկանապետից ծրարներ եր ստանում: Յւթե մեր գրած պաշտոնաթղթի համարը չհամապատասխանի նույն որն ստացված մյուս զրութիւնների համարին, դա կարող ե կասկածի տեղիք տալ. իսկույն կհեռախոսեն վոստիկանութեանը, և այդ չնչին պատճառով մեր գործը կարող ե քանդվել:

Յերբ տեսնվեցի Աննայի հետ, այս դժվարության վրա դարձրի նրա ուշադրութիւնը:

— Յելից թղթերի հերթական համարը մենք ձեռք կրերենք: — Վիտը բանտում կիմանա վերջին թղթերի համարները, մենք ել դրան մի 100—200 համար կավելացնենք, պրծավ-գնացի: Յես վախենում եմ ուրիշ բանից. ինձ դուր չի գալիս թուղթը վաղորոք ուղարկելու նախագիծը: Պետք է այնպես անել, վոր բանտապետը հանկարծակիի գա ու մտածելու ժամանակ չունենա: Յես դրա հնարը գտել եմ արդեն: Այս բանում մեզ կօգնի մեր աշտորում սովորած ռուսաց լեզուն: Մեր «ռոտմիստրի» բանտ գալուց մի ժամ առաջ դուք վոստիկանապետի անունից հեռախոսով կկարգադրեք, վոր ամեն ինչ պատրաստեն, և կհայտնեք բանտապետին, վոր թուղթն անձամբ կհանձնի նրան ռոտմիստրի: Գործն այսպես ավելի հաստատ կլինի, — ավելացրեց նա վերջում:

Սկսեցինք մյուս հարցերի մասին մտածել:

Հետևյալ որն Աննան պետք է բանակցութիւն ունենար գործակների ներկայացուցիչների հետ և պատրաստեր հարկավոր քանակութեամբ փորձառու և փտահելի կար անողներ:

Այլի ծանր եր այն հարցը, թե արդյոք վոստիկանների պաշտոնը կատարելու համար ունի քաշներ գործի մեջ և մանավանդ ունի «ռոտմիստր» նշանակենք: Այս հարցը բարդանում եր այն պատճառով, վոր գործողութիւնը կատար-

վում եր լեհաստանում, ուր ռուսերեն լավ իմացողներն անգամ խոսում եյին լեհական առողջանութեամբ:

Այդ պաշտոնի համար կանգ առանք մի նախկին սպայի վրա:

Հետևյալ որը գնացի նրա մոտ: Նա խելագարի տեղ ընդունեց ինձ:

— Ինչէր եք ասում. վոչ մի կասկած, վոր այդ գլուխ գալու գործ չէ: Ինքնասպանութիւն անելու միտք չունիմ: Ամենեկն:

Այս պատասխանից սիրտս կոտրած՝ քայլերս ուղղեցի Յուրի մոտ, վորի անունը լեռնեկա մեր զբույցի ժամանակ անցողակի հիշել եյինք:

Համառոտ կերպով պատմեցի նրան գործի ելույթունը: Նա հուզվեց:

— Ասում եք՝ տասը մարդ են: Անպատճառ կխփեն: Այ թե ինչե՞ր են անում զզվելիները:

Յես համբերությամբ լսում եյի նրա բացականչությունները, յենթադրելով, վոր վերջիվերջո կանցնի իմ առաջարկի ելույթյանը: Տասը մարդու առաջիկա մահապատիժն ավելի ցնցեց նրա յերեվակայությունը, քան թե նրանց փրկելու ծրագիրը: Նա անդադար կրկնում եր՝

— Տասը մարդ... Տասը մարդ...

Յես կտրեցի նրա խոսքը:

— Նրանց կարելի չե փրկել: Համաձայն եք մասնակցել այդ գործին:

— Համաձայն եմ, ամեն բանի համաձայն եմ: Յես այդ անզգամներին..

Յես բացատրեցի, թե ինչ դեր ենք հանձնում նրան կատարելու:

Նա չհակաճառեց:

— Իսկ ինչպես եք ուսներենի կողմից:

— Վատ եմ:

Ու սկսեց ուսներեն խոսել:

Նախադասությունների կազմությունը վոչինչ, տանելի չեր, սակայն արտասանությունը... Բայց և այնպես հարկ յեղավ այդ ընտրության վրա կանգնել, փորովհետև ուրիշ, ավելի հարմարավոր մարդ չունեյինք:

Նրան մասնող արտասանությունը մի կերպ

պատճառաբանելու համար հետադաշում մեր նոր թխած «Ժանդարմների ռոտմիստրի» անունը դրինք «Բաւոն Փոն-Բուդբերգ», վորպեսզի նրան ուս շինած չլինենք: Իսկ յես, իբրև «ուսուպետ», ստիպեցի նրան անգիր անել միջանի այնպիսի նախադասություններ, վորոնցով նա պիտի փայլեր այդքան անսովոր իր պաշտոնը կատարելիս:

Յե՛վ ծիծաղելի և ցավալի յեր լսելը, թե ինչպես չարչարվում եր նա պետք յեղածին պես և ազդու յեղանակով արտասանելու „ПОШЕВЕ-ЛИВАЙТЕСЬ“ խոսքը, վորն ահ ու սարսափ եր բերում ստորագաս աստիճան ունեցողի վրա:

— Շեշտը, վերջից հաշվելով, չորրորդ վանկի վրա պետք ե ընկնի, — բացականչում եր նա վարանման սեջ: Յերբեք չեմ կարողանալու այդ խոսքն արտասանել:

Բայց դրա փոխարեն նա իր արտաքին տեսքով միանգամայն համապատասխանում եր իրեն հանձնված դերին — լավ սանրած ու յերկու կողմ բաժանված լայն մորուք, վոսկի ակնոցներ... Յես նայեցի նրան ու մաքուրս պատկերացրի Ժանդարմի մութ կապույտ համազգեստով, ուսադիրներով, աքսելբանտներով և նույնիսկ Ստանիսլավի ջրանշանը կրծիին: Նա շատ, շատ համապատասխան եր իր պաշտոնին:

Պետք եր «կանվոյի» մասին հոգ տանել. զնացի Աննայի մոտ:

«Ավագի» պաշտոնը «ռոտմիստրի» պաշտոնից պակաս նշանակութիւնն չունենէր: Յետեւ «ռոտմիստրը» գործ եր ունենայու միայն բանտի տեսչութեան հետ, ապա «ավագը» պետք ե հետեւեր, վոր իրեն ստորագրելու ստորին պաշտոնայաները՝ բանտի վերակացուների ե ժամապահ գինւորներէ հետ հարաբերութիւն ունենալիս՝ պահպանեն սահմանված ձեւերը:

«Ռոտմիստրի» դերն «ավագի» դերից ավելի հեշտ եր այն պատճառով, վոր նա գործ պիտի ունենար բանտապետի հետ, այսինքն մի պաշտոնյայի, վորը մի աստիճանով իրենից ցածր ե, այնինչ «կանվոյրները» բանտում ծառայող վերակացուների ու ժամապահներէ հետ աստիճաններով հավասար պաշտոնյաներ են: Այդ դեռ բոլորը չեր: «Ռոտմիստրը» բոլորովին գործ չպիտի ունենա փախցնելու յենթակա կալանավորներէ հետ, այնինչ «կանվոյրները», նրանց ընդունելիս, հետները պետք ե այնպես վարվեն, ինչպես կվարվեյին իսկական կանվոյրները:

Սակայն «ավագի» ընտրութեան խնդրում յես ու Աննան չեյինք սխալվում: Մենք մի հարմար մարդ ունեյինք. դա ընկեր Մարցելին եր: Բնավորութեամբ հանգարտ, հաստատ կամքի տեր, խոհուն, հնարագետ, գիտակցական մի հեղափոխական եր նա, վորն արդեն միջանի անգամ, վտանգի բոլորներին, լիակատար պաշարչունութիւն եր ցուցաբերել: Այս պատասխանատու ե

վտանգավոր դերի համար նա միանգամայն պիտանի մարդ եր: Հենց վոր նրան կանչեցինք, յեկավ, առանց ընդհատելու լսեց մեր ասածն, ապա հանգամանորեն հարց ու փորձ անելով այն բաների մասին, ինչ վոր նրա համար պարզ չեր մեր պլանում, առանց այլեայլի ե անվրդով ասաց:

— Համաձայն եմ:

Նույն օրը, նրա հետ միասին, ընտրեցինք ապագա «կանվոյրներին», կանչեցինք ու պայմանավորվեցինք նրանց հետ: Բանվորները մեր առաջարկին վերաբերվեցին բանվորի վայել կերպով:

— Պետք ե փրկել: Համաձայն ենք:

Տարգմտի ե համարձակ «Ճաղատն» եր միայն, վոր գնալուց առաջ պահանջեց:

— Մի պայման, ընկերներ, յերբ վոր փախցրնենք, յես կնստեմ կառքի մեջը ե առաջինը յես կհայտնեմ նրանց, վոր դեպի ազատութիւն ենք տանում:

Նախապատրաստական աշխատանքներն առաջ իյին չնուսմ:

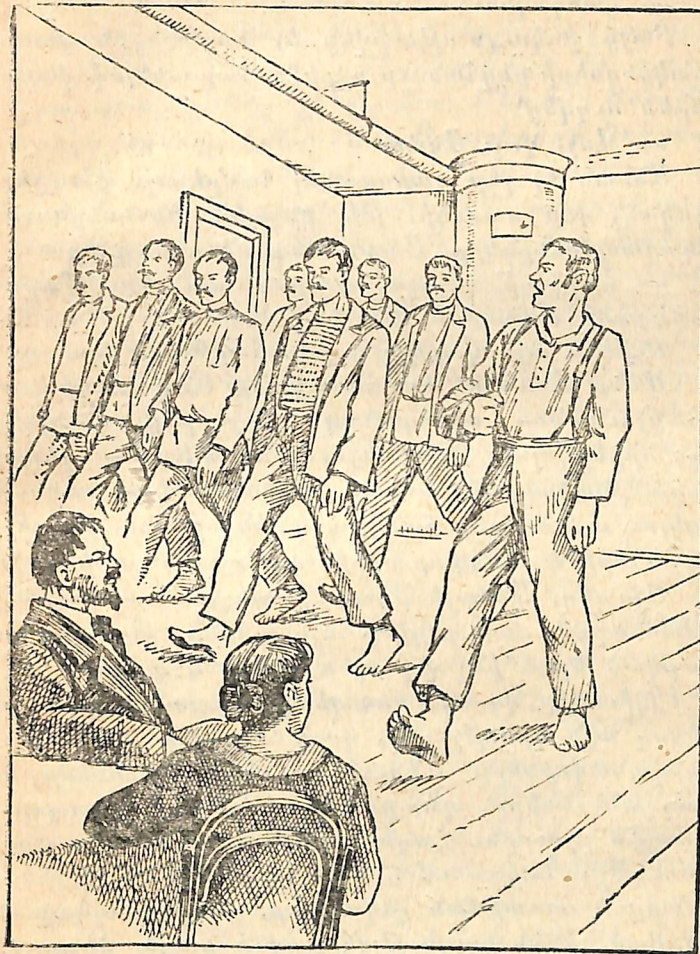
Յես դիմեցի մեր գինւորական կազմակերպութեանը, ե նա անմիջապես նշանակեց մի սպա հրահանգիչ, վորն ամենակարճ ժամանակում պետք ե սովորեցնեմ ապագա «կանվոյրներին» ե ղեկը իրեն՝ «ռոտմիստրին» այն բոլորը, ինչ վոր կաքող ե պետք գալ գինւորական զօով, իսկ բանտ

ուղեւորներուց առաջ ել պետք է ստուգել, վոր չլինի թէ համազգեստները վորեւե թերութիւն ունենան: Մեզ հայտնի էին դեպքեր, յերբ համազգեստների սահմանված տարազը չպահպանելու պատճառով տապալուֆներ էին տեղի ունեցել: Դրա համար ել վաղորոք միջոցներ ձեռք առանք, վոր այս կողմից կատարելապէս ապահովված լինենք:

Հրահանգչին պատվիրեցի գալ այն տունը, ուր հավարվելու էին նրա բոլոր ապագա աշակերտները: Հետց նույն օրը, յերբ ինքս յեկա այդ տունը, վոր ստուգեմ՝ արդյոք ամեն ինչ կարգին է և ինչպէս է առաջ գնում գործը, յես վկա յեղա այնպիսի մի մարդանքի, վորի նմանը յերբեք չի յեղել:

Թէ ինքը հրահանգիչը և թէ աշակերտները, կոշիկները հանած — վորը բոբիկ, վորը միայն գուլպայո՛ւ, վորպեսզի աղմուկ չլինի, — ըստ հրահանգի՝ մերթ գտնուեմ էյին, մերթ յերկկարգ շարքվում, մերթ գնում էյին մեկ-մեկ՝ իրար հետեից, մերթ շարքվում էյին յերկ-յերկու, չորս-չորս Ու այս բոլորը կատարվում էր լուռ, խորին ուշադրութեամբ. և միայն կիսաձայն արտասանված հրահանգներն էյին, վոր խանգարում էյին լուռութիւնը:

Ինձ վոր տեսան, միքանի բոպե պարապմունքներն ընդհատեցին: Հրահանգիչ սպան անքան երտարված իր գործով, վոր հրաման տվեց՝

— Հանդարտ:

Բայց իսկույն սթափվեց և, մարզանքին մասնակցողների ընդհանուր քրքիշը հարուցելով, ինքն իրեն ուղղեց՝

— Վոչ, վոչ: Ազատ:

Աննան ել չեր կարողացել համբերել: Նա յեղյեկավ, վոր ստուգէ, թե ինչպես են անցնում պարապմունքները: Սպան մեզ միաժտացրեց:

— Հրաշալի կերպով յուրացնում են: Մարդ ուղղակի ապշած է մնում:

Ուրեմն այս կողմից գործը հարթված եր:

Մենք Աննայի հետ հեռացանք: Մեզ հանգիպող հարյուրավոր սիրաբանող զույգերից վոչնչով չտարբերվելով, թեվանցուկ ուղղվեցինք դեպի նրա բնակարանը, առանց վորևե կասկած հարուցելու ամենուրեք հանգիպող զինվորների, վոստիկանների և ժանդարմների պահակախմբերի մեջ:

Այստեղ, Աննայի մոտ, մի անգամ ևս մանրամասնաբար ստուգեցինք այն ամենը, ինչ արդեն արված եր և ինչ-վոր դեռ պետք է արվեր:

Գլխավոր վոստիկանապետի ստորագրությունը կրող այն գրությունը, վորի մեջ հիշվելու յեն կալանավորների անունները, հայրանունները և ազգանունները, պատրաստում եր մեր պասպորտային բյուրոն: Վաղն արդեն կստանանք այդ թուղթը: Պակասում է միայն թղթի յելից համարը և առաքման թվականը: սրանք պետք է գրված լինեն նույն թանաքով և նույն ձեռքով,

վորով գրված է գլխավոր վոստիկանապետի ստորագրությունը: Յելից թղթերի հերթական համարի մասին արդեն հարցում ուղարկված է բանտըրա պատասխանը չի ուշանա: Մեր այս թուղթը ներկայացնողը կլինի «Փոն-Բուդբերգը»: Իսկ յես, մերոնց բանտ հասնելուց մի ժամ առաջ, գլխավոր վոստիկանապետի անունից հեռախոսով հրաման կարձակեմ բանտապետին, վոր կալանավորներին փոխադրելու պատրաստությունը տեսնի: Ստանալով այսպիսի հրաման «անձամբ Մայերից»՝ բանտապետն իսկի չի յեկ մտածի ստուգելու մասին: Մանավանդ վոր՝ յես նրան կասեմ, վոր կալանավորներին փոխադրելու հրամանագիրը նրան կհանձնի ինքը ժանդարմների ուսումնասիրը:

Այս պլանը մենք ընդունեցինք վերջնականապես:

Զգեստներն ու զենքերն արդեն պատվիրված են և հետևյալ ուրը բերվելու յեն այն տունը, վորտեղից դեպի բանտն է մեկնելու կեղծ վոստիկանների ջոկատը: Զինվորական շենք ու շնորհքի կողմից՝ վոստիկաններից ավելի քիչ բան եր պահանջվում, քան թե ժանդարմներից: Նմանապես ավելի հեշտ եր վոստիկանի համազգեստ պատրաստելը, քան թե ժանդարմինը: Յեվ վորովհետև, ինչպես մենք տեղեկացանք, հաճախ մահապարտներին միջնաբերդն եյին փոխադրում վոստիկանների ուղեկցությամբ, այդ պատճառով ել վորոշեցինք մեր ընկերներին դարձնել վոչ թե ժան-

դարմներ, այլ վոստիկաններ, Հաշվի առանք նաև այն, վոր մեր բանվորներին ավելի հեշտ եր վոստիկանների դեր կատարելը, քան թե ժանդարմների:

Պետք ե վճռելինք նաև բնակարանի հարցը: Դա հեշտ խնդիր չէր:

Այն տունը, վորտեղից գուրս են գալու տասը վոստիկանները ժանդարմի գլխավորութեամբ, անխուսափելիորեն իր վրա յե գրավելու վոչ միայն հարևան տների, այլև ամբողջ թաղի բնակիչների ուշադրութեանը: Տասը մահապարտների բանտից փախցնելու դեպքը իշխանութունը, ի թե նույնիսկ կամենար ել, անկարող պիտի լիներ թաքցընել Վարչափի բնակիչներից: Ու հենց վոր բաղաբում տարածվի այն լուրը, վոր նրանց փախցընողները կարծեցյալ վոստիկաններն են յեղել, դժվար չի լինի այս փաստը կապել այն տան հետ, վորտեղից գուրս են յեկել այդ անհայտ յեղանակով ու անհայտ տեղից յեկած վոստիկանները:

Պարզ ե, վոր այդ տունը գտնելու դեպքում գաղտնի վոստիկանութեան ձեռքը կընկնի թելի ծայրը, վորով նա կհասնի նաև կծիկին, և այն ժամանակ մեկ մահապարտների տեղը կընեն մյուս մահապարտները:

Հետևաբար տան հարցը չափազանց լուրջ հարց էր, վորից կախում ուներ այս ոխակով ու շատ վտանգավոր ձեռնարկութեան հաջող յեղը:

Մեզ հաջողվեց այս խնդիրը լուծել միայն շնորհիվ պահնորդական այն միջոցառումների, վոր գործ եր դնում վոստիկանութեանն այն ժամանակ պատերազմական դրութեան պատճառով: Կարգադրութեան արված եր, վոր այն բոլոր տներում, վորոնց բակերը դեպի յերկու փողոց են գուրս գալիս, դարպասներից միայն մեկը գիշեր-ցերեկ բաց լինի, վորպեսզի այդ բակերով մեկ փողոցից մյուսն անցնեն անկարելի լինի:

— Մենք պետք ե ընտրենք մի այնպիսի տուն, վորը միջանցիկ բակ ունենա, — առաջարկեց Աննան:

Այս առաջարկութեան բուն միտքը յես չհասկացա:

— Փակ դարպասից կարելի կլինի բոլորին ել տնակատելի կերպով գուրս թողնել: հենց վաղը ևեթ պետք ե շինել տալ այդ դարպասի բանալին, նախորոք պատրաստելով փականքի մոմե կաղապարը:

Այդպիսի մի բնակարան նա նկատի ուներ Ֆերուսալիմական փողոցի վրա, առաջին հարկում: Այդ տան մուտքը շիտակ դարպասից եր:

— Իսկ տնատերերը:

— Մեր մարդիկն են, բոլորովին հուսալի մարդիկ: Այս գործով յես կգբազվեմ վաղն առավոտ-վանից ու ինձ հետ մեկտեղ կտանեմ նաև փականագործին:

Աննան հոգնել չգիտեր: Հետևյալ որն ինձ հաղորդեց, վոր արդեն ամեն ինչ արված ե, և

առաջարկեց, վոր անձամբ ստուգեմ՝ համապատասխան ե արդյոք իր ընտրած բնակարանը մեր նպատակներին:

Ստուգեցի: Ավելի լավը չեր կարելի ցանկանալ: Աննան յերեխայի նման ուրախ եր և մանրամասն պատմում եր, թե ինչպիսի հաջողությամբ կարելի պիտի լինի մեկը մյուսի հետևից բաց թողնել բոլոր «վոստիկաններին»:

— Դռնապանը մյուս դարպասի մոտ ե, հասկանում եք: Այս դարպասով վոչ-վոք յերուժուտ չունի:

Ուրախությունից քիչ եր փնտում թռչկոտար:

— Դե յեկեք այժմ մտածենք՝ ել ինչ կա անելու, — հանկարծ նորից գործի անցավ նա:

— Ինչ վար պետք ե բանտ մտնելու համար, արդեն սարքված ե, իսկ բանտից դուրս գալն ինչպես պիտի լինի, ինձ համար պարզ չե:

Մենք զբաղվեցինք այդ հարցով ու իսկույն դեմ առանք մի նոր դժվարության:

— Նրանց կհանձնեն, — մահապարտների մասին խոսելիս միշտ ասում եյինք «ներանք», «ներանց», — մերոնք նրանց կտեղավորեն բանտի կարեթի մեջ: Բայց չե՞ վոր կառապանը բանտինն ե: Նրան ինչ ենք անելու: Յերբ նա նկատի, վոք ուղեկցող վոստիկաններն ստիպում են քշել այնպիսի ճանապարհով, վորը դեպի միջնաբերդը չի տանում, նա կարող ե կանգնեցնել ձիերը հենց առաջին իսկ անկյունում, վորտեղ հանդիպի նրան:

զինվորների շղթան, ու այն ժամանակ ամեն ինչ կքանդվի. կկորչեն թե մերոնք և թե ազատվածները:

Արդեն առաջուց վճռել եյինք «վոստիկաններից» ամեն մեկի ձեռքը տալ մի-մի ավելորդատրճանակ՝ ազատվողների համար. սակայն, յիրք ամբողջ քաղաքը հեղեղված եր զինվորներով ու կազակներով, քսան մարդկանց զինված դիմադրությունը նախորդ դատապարտված եր անհաջողության: Վորովհետև անհրաժեշտ եր կառապանին անփնաս դարձնել առանց մի աղմուկ հանելու, յես առաջարկեցի քնեցնել նրան հատուկ պատրաստված ծխախոտով:

— Իսկ յեթե նա չի՞ ծխում:

— Վախեցնել:

— Իսկ յեթե չվախենա, հուսալով վոր ամեն անկյունում զինված պաշտպաններ ունի:

Խորհրդակցության կանչեցինք Մարցելին, ապագա «ավագին»:

— Դատարկ բան ե: Քսան հոգին առանց վորևե աղմուկ հանելու յել մի մարդու հախից կգան:

Այս պատասխանը գոհացուցիչ չեր վոչ ինձ, վոչ ել Աննայի համար:

— Այս գործի բոլոր մանրամասնություններն ել պետք ե նախատեսված լինեն:

— Լավ: Մենք ինքներս կմտածենք այս հարցի մասին: Կարող եք հանգիստ լինել: Վստահ յեղեք մեր վրա: Մի բան կհնարենք: Դա այնքան ել

դժվար բան չէ։ Ինչ անհանգստացնողն ուրիշ բան
է. ուր պիտի տանենք նրանց։

— Քաղաքից դուրս, — միաբերան պատասխա-
նեցինք նրան յես ու Աննան։

— Շատ ել քաղաքից դուրս, բայց ուր ախար։
Զե՛ վոր տեղը պետք է փակ լինի։ Կարեթը հո-
բաց դաշտում չի կարելի թողնել։ Համ ել այդ
անբախտ կառապանին պետք է այնպիսի մի հար-
մար տեղ պարտկել, վոր շուտ չհարողանա այն-
տեղից դուրս գալ։

Մարցելին իրավունք ուներ. առաջ մենք այդ
մասին չէյինք մտածել։

— Դուք վորեւ առաջարկութիւն ունե՞ք այս
մասին, — հարցրեցի նրան։

— Վե՛չ։ Շատ եմ միտք արել, բայց բան դուրս
չի գալիս։

— Մեզ վրա ծանրացավ մի նոր դժվարու-
թյուն։ Զլինի՞ դրա պատճառով մեր ամբողջ ձեռ-
նարկութիւնը պայթի։

— Պետք է մի յելք գտնել, — վերջ տվեց լուռ-
թյանն Աննան։

— Այս հարցը հետաձգենք մինչև առավոտ։
Գուցե գիշերս մի յելք հնարենք։

— Առայժմ կշռենք դատենք միուս պարագա-
ները, — առաջարկեց Աննան։ — Բանտի կարեթը
հասնում է նշանակված տեղը...

— ... կառապանին զոռով ներս ենք խոթում
կարեթի մեջ, — կտրեց նրա խոսքը Մարցելին, —

ու դուռը կողպում ենք բանալիով։ Մինչև դուռը
բանան ու նրան ազատեն, մենք՝ ինչքան ել լինի՝
ժամանակ կշահենք։

— Ճիշտ ե։ Յե՛վ հենց այնտեղ ել մեր «վոս-
տիկանները» պետք է կերպարանափոխվեն ու
նորից հասարակ քաղաքացիներ դառնան։

— Դա հեշտ բան է. նրանցից ամեն մեկը
վոստիկանական համազգեստի տակից քաղաքա-
ցիական զգեստ հագած կլինի։

— Հեշտը հեշտ է, բայց զենքերն ինչ եք անե-
լու։

Դա դժվար հարց եր։ Այն ժամանակները, մա-
նավանդ գիշերով, անցորդներին քանի անգամ խու-
զարկում եյին։ Կորած եր, ինարկե, նա, ում մոտ
զենք գտնելին։

Անհետկութիւնը կլիներ իհարկե բանն այնտեղ
յասցնել, վոր կալանավորներին փախցնելուց հետո,
քսան ատրճանակի համար, մարդիկ ժանդարմ-
ները ձեռքն ընկնէյին։ Հետևաբար մեր անելիքը
պարզ եր. վորքան ել զենքերը թանկ լինէյին
կուսակցութեան համար, պետք եր նրանցից ձեռք
քաշել։

Սակայն այսպիսի վճիռ կալացնելը նշանակում
եր վճռել առանց տիրոջ մասնակցութեան։

— Այդ մասին արդեն խոսել ենք, — հայտնեց
Մարցելին, — բայց մերոնք միաբերան մերժում
են այդ բանը. նրանք ուղղակի ասում են. «Զեն-
քերը չենք տա»։

Ձենքի կարոտ քաշող ու շատ անգամ ել մեծ
ոխտկով ու գոհաբերություններով զենք ճարող
քանվորներից այսպիսի պատասխան ստանալը
միանգամայն հասկանալի չէր։ Բայց մեզ համար
պարզ էր, վոր անթույլատրելի յե մարդկանց
կյանքը զոհել այն զենքի պահպանության հա-
մար, վորն ինչ ել լինի չես կարողանալու պահ-
պանել։

— Անհրաժեշտ ե նրանց համոզել։

— Փորձել եմ համոզել... վոչ մի պատճառա-
բանություն նրանց վրա չի ազդում։ Հիշեցրի
նրանց կարգապահության մասին, բայց այդ ել
չօգնեց։ Լսել անգամ չեն ուզում։ Նոր դժվարու-
թյուն... դեռ ինչքան այդպիսի դժվարություն-
ներ կան մեր առաջ լուծելու։

— Լավ, — վճռեց Աննան։ — Փոխանակ վոր բո-
լորը փորձանքի մեջ ընկնեն, թող միայն մեկը
ոխտկ անի։ Ազատվածները պետք ե տարվեն քա-
ղաքից դուրս։ Յերբ վորոշենք տեղը, ուր տարվելու
յեն նրանք, ապա քաղաքի սահմաններից դուրս
ապրող բանվորներից մեկը պետք ե գնա այն
տեղը, բոլոր ատրճանակները հավաքի ու իր
տունը տանի։ Իսկ այնտեղեց մենք մի կերպ
կհանենք զենքերը։ Ուրեմն շարունակենք։ Ազատ-
վածներից ամեն մեկի համար պետք ե բնակա-
րան հատկացված լինի, վոր նրանք կարողանան
իրենց կարգի բերել, հագուստները փոխել, սափր-
վել։ Այդ բնակարաններում, մինչև նրանց գալը,

պետք ե սպասեն յերկաթուղայինները և վայր-
կենապես, հենց առաջին գնացքներով — ապրա-
քատար կլինի, թե մարդատար — ճամբեն նրանց
դեպի սահմանը։ Նախքան ժանդարմները գլխի
ընկնեն, մերոնք սահմանին ել վոր հասած չլինեն,
համենայն դեպս պետք ե արդեն հեռու լինեն։
Բնակարաններն արդեն վորոշված են, յերկաթու-
ղայիններն ընտրված, հագուստները պատրաստ։
Սափրվելու պարագաներն ել արդեն գնել եմ։

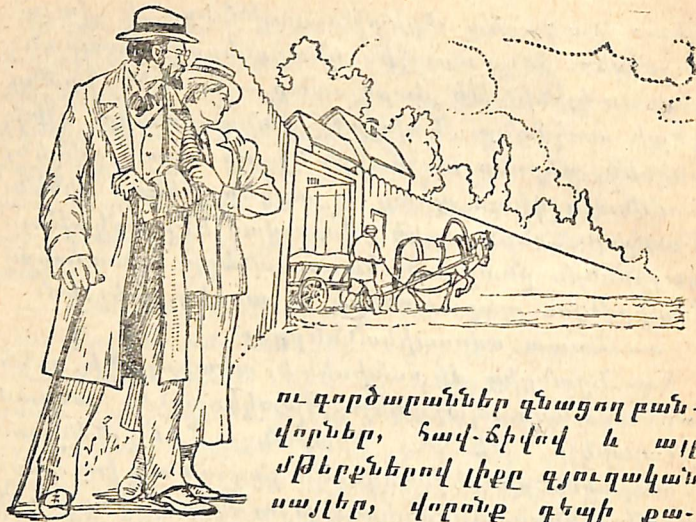
— Հապա «վոստիկանները»։

— Նրանցից մի քանիսին ել պետք կլինի, գոնե
առժամանակ, պարտել։ Պատկերացնել անգամ
չի կարելի, թե ինչ իրարանցում ե ընկնելու
ժանդարմների մեջ, Կսկսվեն ընդհանուր խուզար-
կություններ, ձերբակալություններ... Ձեռք չեն
տա միայն նրանց, վորոնց վրա վոչ մի կասկած
չկա։

Մենք յերկար ծանր ու թեթեւ արինք բոլոր
այս մանրամասնությունները։

Պարզ էր, վոր կալանավորներին պետք էր
քաղաքից դուրս տանել։ Առավոտը կանուխ լես
ու Աննան գնացինք հետախուզություն կատարե-
լու արդ ուղղությամբ։

Որը պայծառ էր։ Յերկնքում ամպի վոչ մի
կտոր։ Սիրաբանող զույգի վաղ առավոտյան զբո-
սանքը քաղաքից դուրս՝ վոչ-վոքի մեջ չէր կարող
կասկած հարուցել։ Քաղաքը նոր էր արթնանում։
Ճանապարհին մեզ հանդիպում էյին ֆաբրիկներ

ու գործարաններ գնացող բան-
վորներ, հավ-ճիվով և ալլ
մթերքներով լիքը գյուղական
սայլեր, վորոնք դեպի քա-
ղաքի կենտրոնն ելին գնում:
Քանի մոտենում ելինք քաղաքի ծայրին, այնքան
տները մանրանում ելին, իսկ հետո սկսվեցին
բանջարանոցները՝ կարտոֆիլի, կաղամբի, գազա-
րի, ճակնդեղի մարգերը, Փոքր ինչ հեռու, ճանա-
պարհի մոտ, տախտակե սի ցանկապատ տեսանք:
Այն րոպեյին, յերբ մոտենում ելինք ցանկապա-
տին, բացվեց դարպասը, և բակից վարունգով
բռնաժողոված մի սալլ դուրս յեկավ: Սայլին
նստած մարդը ձին կանգնեցրեց, դարպասը փա-
կեց, հետո դարպասի կողքի նեղ դռնակով նորից
դուրս յեկավ և բանալիով կողպեց դռնակը:

Աննան ձեռքիցս բռնելով սասաց.

— Ահա... Տեսե՛ք, տեսե՛ք:

Այո, դա հենց այն եր, ինչ-վոր մեզ պետք էր:
Մարդը նորից նստեց սայլին, մտրակեց ձիուն,
և սայլն արագությամբ առաջ շարժվեց քաղաքի
ուղղությամբ: Մենք դանդաղ քայլերով ցանկա-
պատին մոտեցանք:

— Յե՛վ հեռու յե՛լ չե՛...

— Ու այս ճամբան դեպի միջնաբերդն ե տա-
նում:

Ցանկապատը բարձր եր, սեղմ, առանց մի ճեղք-
վածքի ու արանքի: Ամեն կողմից լավ քննեցինք
ու տնտղեցինք ցանկապատը: Բայց այս քննու-
թյունից մենք գոհ չմնացինք:

— Խնչպես անեյինք, վոր ներս մտնեյինք, —
հուզված ասաց Աննան: — Դարպասի փականքը
ներսից ե... և, ըստ յերևույթին, փականքի տեղ
ծառայում ե հաստ փայտը, վոր պետք ե հետ
քաշել: Բայց բանն ինչպես մտնեյինք, կարծես
բերդ լինի:

Ցանկապատին շատ մոտ մի ծառ կար, վորի
ճյուղերը, ցանկապատի գլխով, բանջարանոցի
կողմն ելին կախված: Յես այդ ցույց տվի Ան-
նային: Իներդի մուտքը գտնված եր:

— Բայց այնտեղ կարող ե կապած շուն լինել:
Մեկ ել տեսար այնպիսի հաջոց սկսեց, վոր...

— Ո՛վ կա արդյոք մերոնցից այս կողմերում
ապրող, — լարեց իր հիշողությունն Աննան: —
Սպասեցեք, սպասեցեք: Ախր Ստեֆանն այստեղ

մոտերքումն ե ասլրում: Այո, այո: Գնանք նրա մոտ:

Մեր բախտից Ստեֆանը տանն ել:

Մեր այսպես անժամանակ գալը նրան անհանգստացրեց:

— Ի՞նչ ե պատահել:

— Վոչինչ: Գործ կա:

Նա հետաքրքրությամբ աչքերը մեզ հառեց:

— Այստեղ, ձեզանից վոչ հեռու, բարձր ցանկապատով շրջապատված մի տեղ կա. չգիտեմ՝ բանջարանոց ե, թե պտղատու այգի: Մենք անպատճառ պետք ե իմանանք՝ դարպասի փայտը փականքով ե կողպվում, թե սովորական ձեւով խրվում ե յերկաթե պահանգի մեջ:

Նա տարակուսանքով նայում եր մեզ: Նա իր կյանքում դեռ առիթ չեր ունեցել այսպիսի հանձնարարություններ կատարելու:

— Ինչի՞ համար եք ուզում իմանալ:

— Հետո կիմանաք: Բայց մեզ այդ հարկավոր ե գիտենալ վորքան կարելի յե շուտ: Կարող եք այդ անել:

— Իհարկե կարող եմ, բայց վոչինչ չեմ հասկանում:

— Յեվ պետք ել չե, վոր հասկանաք, — վրաբերեց Աննան ծիծաղելով: — Մեր վրա կարող եք վստահ լինել: Դա խիստ կարեւոր ե:

Մեզ հարկավոր տեղեկությունն ստացանք ավելի շուտ, քան թե կարծում եյինք:

Ստեֆանն անցավ հարևան սենյակը: Այնտեղից լսվեց նրա բոմբ ձայնը. «Յանեկ», կանչեց նա մեկին ու յերեք բոպեյից հետ դարձավ:

— Դարպասի փայտն իսկի յել կողպեք չունի:

— Իսկ կապած շուն չկա այնտեղ:

— Ել ինչի՞ առաջուց չասացիք, վոր դրանով ել եք հետաքրքրվում: Ի՞նչ ե, չլինի յեկել եք միող գողանալու, — կատակի տվեց նա: Նորից գնաց ու կանչեց Յանեկին:

— Այդ Յանեկն ամենագետ մի տղա յե, — ժպտալով ասաց Աննան:

— Շուն չկա, — հաղորդեց Ստեֆանը:

— Վորտեղից եք ստանում այդ բոլոր տեղեկությունները:

— Մի տղա ունեմ, վոր ամբողջ օրն այդ ցանկապատի վրայով այն կողմն ե ցատկում: Տեսնես՝ մի օր ել գլուխն ե կոտրելու: Խնկը միտքը մրգին ե տվել:

Գործին անցնելով, առաջարկեցինք նրան լավ ուսումնասիրել ամբողջ իրադրությունը:

Մենք հաղորդեցինք նրան մեր ծրագրերը:

— Յերբ մերոնք մոտենան, դուք արդեն պետք ե բանջարանոցում լինեք, վորպեսզի անմիջապես դարպասը բաց անեք և, կառքը բակ մտնելուն պես, նորից փակեք: Բանտից փախցնելու յենք գիշերը: Ատրճանակները դուրս կնետենք ցանկապատի վրայով ծառից վոչ հեռու, իսկ դուք նորից կփակեք դարպասն ու ցանկապատի վրա-

յով անցնելով, զենքերը ձեր տուն կտանե՞ք: Բայց դուք ինչպես պետք է դուրս գաք բանջարանոցից, — հանկարծ ինքն իր խոսքը կտրեց Աննան:

— Յանեկը վոր կարողանում է, բա յես չեմ կարողանա:

— Իսկ կազակներ ու զինվորներ շատ կան ձեր կողմերում:

— Մեր բանվորական թաղերը նրանք հոժարությամբ չեն մտնում:

— Դե լավ: Հենց նույն որն ել զենքերը ձեր տնից կհանենք ու կպարտկենք:

Աննան այն աստիճան զգացված էր, վոր նրա մեջ ցանկություն առաջ յեկավ գուրգուրել՝ մեզ մեծ ոգնություն ցույց տվող Յանեկին: Բայց յես ընդդիմացա, վորովհետև յերեխան մեր այցելության մասին չպետք է տեղեկություն ունենար:

— Մենք ձեզ վաղորոք իմաց կտանք, թե յերբ պետք է սպասեք բանջարանոցում: — Ու հրաժեշտ տալով Ստեֆանին, քայլերս դեպի բազաք ուղղեցի:

— Կարծես թե ամեն ինչ հարթված է, — ասաց Աննան, ամփոփելով մեր զբոսանքի արդյունքները:

— Ամեն ինչ պետք է զեկուցել Կենտրոնական Կոմիտեին:

* * *

Կենտրոնական Կոմիտեյի նիստում մեր լերեալն ամենքին զարմացրեց: Այն ուրվանից, յերբ Կենտ-

րոնական Կոմիտեն այդպիսի կասկածամիտ վերաբերմունք ցույց տվեց Վիտի ծրագրին — մենք նիստերին չեյինք լինում: Ամենքն ել հավատացած եյին, վոր յեկել ենք, այսպես ասած, մեղայական տալու, այսինքն խոստովանելու, վոր մենք ցնորքներով ենք տարված յեղել:

— Հը՛, ի՞նչ կա, — խայթող լեզանակով հարցնում եյին մեզ:

Մենք պատասխան տալու չեյինք շտապում: Կամբերությամբ սպասում եյինք, վոր բոլորը հավաքվեն:

— Ա՛յ, կյսեր:

Յերբ բոլորը հավաքվեցին, յես զեկուցումս սկսեցի մի այսպիսի պահանջով, վորն իսկույն զբավեց ամենքի ուշադրությունը:

— Կենտրոնական Կոմիտեն պետք է առաջուց բանվորներին ուղղած մի կոչ պատրաստի տասը մահապարտներին ազատելու մասին: Առաջարկում եմ այդ կոչը այսպես վերնագրել՝ «Մեր ամենիստիան»*:

— Արդյոք շատ չե՞ք տարվում, — կասկածանքով հարցրեց Յանը:

— Կարծես թե վոչ: Ստուգեցեք: Հենց դրա համար ել յեկել ենք: — Յեվ յես մանրամասն զեկուցեցի մեր բոլոր պատրաստությունները մասին:

* Ամենիստիա — քաղաքական հանցանքների թողություն կամ ներում, վոր շնորհվում է բարձրագույն իշխանության կողմից:

Նախկին թերահավատները փոխեցին իրենց վերաբերմունքը դեպի սկսած գործը, վորովհետև համոզվեցին, վոր դա իսկապես գործ և և վոչ թե ցնորք։

Սորիմաց Յանն իսկույն հասկացավ մեր գործի թույլ տեղը.

— Իսկ կառապանին, կառապանին ի՞նչ եք անելու։

Մենք հաղորդեցինք Մարցելիի հետ մեր ունեցած գրույցի բովանդակութիւնը։

Ինչպես մենք, այնպես ել սրանք բոլորը դժգոհ մնացին այդ պատասխանից։

— Պետք է այստեղ կանչել նրան, Դա պլանի ամենաթույլ տեղն է։

Հարցի հետագա քննարկումը հետաձգվեց մինչև Մարցելիի գալը։ Ասնան գնաց նրան կանչելու։

Ինչպես և առաջ, նրան զայրացնում էր այն հանգամանքը, վոր այսպիսի «գատարկ» բաների համար նրան գործից հեռ ենք պահում։

— Սատանան տանի՛ր, եսպես ել բան կլինի։ Այս փտանգավոր ու պատասխանատու գործը գլուխ բերելու համար մեզ եք ընտրել, իսկ բանտի մի՞քոստ կառապանին անվնաս դարձնելու հարցն այնքան լուրջ բան էք շինում, վոր ամբողջ կենտրոնական Կոմիտեն դրանով է զբաղվում։ Յես հո ասացի, վոր պատասխանատուութիւնը մեր վրա յենք վերցնում։

Նկատելով, վոր իր պատասխանը մեզ չգոհացրեց, նա ել ավելի զրգոյած ավելացրեց.

— Դե ի՞նչ կարող եմ ասել ձեզ. Կառքի վրա, կառապանի կողքին կնստեն մերոնք, Կառապանը մեջտեղում կլինի։ Այսպիսով ուրեմն նրա ամեն մի շարժումը կստուգվի անընդհատ։ Իսկ այնուհետև կտեսնենք՝ ի՞նչ է լինում... Ճանապարհին հո մի խուլ փողոց կլինի, վորտեղ կկարողանանք մեր հաշիվը տեսնել նրա հետ՝ ինչպես վոր հարկն է։

Նա այնքան վստահ էր իր ասածներին, վոր այդ վստահութիւնն անցավ նաև ուրիշներին։

— Դե լավ,—ասաց Յանը,— Ե՛լ ինչ է հարկարվոր։

— Ա՛յ ինչ, Անհրաժեշտ է, վոր Բոլեսլավը, Կենտրոնական Կոմիտեի անունից, միքանի ջերմ խոսք ասի մերոնց՝ բանտ ուղարկելուց առաջ ու հանգստացնի, վոր անհաջողութիւն դեպքում նրանց ընտանիքները յերեսի վրա չեն մնա։

Մարցելին իրավացի յեր. բայց այդ ըոպելին թեև միայն պատրաստութիւններն էյին վերջացված, բայց և այնպես բոլորն ել այնքան լավ էյին տրամադրված, վոր յես լուրջ կերպով նրան առացի.

— Բարիյերթի մի աղոթք ել յես կարող եմ կարդալ քեզ։

— Իսկ յես սատանի բաժին կանեմ քեզ։

Պատրաստութիւններն ավարտված էյին: Մնում էր միայն յեւութի ժամկետը վորոշել:

Այդ որն ամբողջապէս նվիրեցինք բոլոր մանրամասնութիւններէ մանրագինն ստուգմանը: Ամեն ինչ պատրաստ էր:

Յերեկոյան ներկա յեղանք սերտողութեան վերջնական փորձին:

«Ռոտմիստը», «աւագը», «վոստիկանները» համազգեստները հազած՝ քմծիծաղ տալով՝ իրար էյին նայում:

— Միայն ուխտներդ չեն սազում, — ասաց հրուհանգիչ սպան:

«Ռեխները» ճիշտ-վոր շատ հարմար չէյին նրանց դերերին: Առաջարկողներ յեղան գրիմի* ոգնութեան դիմել, բայց բոլորն ել այդ ավելորդ համարեցին:

— Դատարկ բան ե, ախպես ել յոլա կերթանք: Ռեխներս հո չեն ստուգելու:

— Իհարկե, „пошевеливайся“ — այս անգամ ճիշտ արտասանեց Յուրը: — Այս խոսքը կտտիպի նրանց արագ շարժվել: Ժամանակ չեն ունենա յերեսներս դիտելու:

— Դէ, ընկերներ, — հանդիսավոր յեղանակով վերջ դրեց Աննան այս կատակներին, — եզուց յերեկոյան միտք ունենք...

Զթողին, վոր վերջացնի:

* Դիմ — հատուկ պատրաստված ներկեր, վորով դերասաններն իրենց դէմքն են փոխում բաղադրած դերին համապատասխան (Գ.Թ.):

— Վերջան շուտ, այնքան լավ: Բոլորովին պատրաստ ենք:

— Եզուց, թող եզուց լինի, — ասաց Մարցելին:

Յեվ հանկարծ բոլորն ել ձայները կտրեցին... Ախպես ե լինում է՝ ռազմաճակատում. վճռական ճակատամարտից առաջ զինվորները մի պահ խաղաղվում են:

Յես ոգտազործեցի այդ վայրկյանը:

— Ընկերներ, Ամենքս հավատացած ենք գործի հաջողութեանը. հաղորդելով ձեզ՝ բոլոր մասնակցողներիդ՝ Կենտրոնական կոմիտեյի վոլշույնը և բարեմաղթութիւնները, նույն Կենտրոնական կոմիտեյի կողմից լիազորված եմ հայտնելու, վոր, ինչ յելք ել ունենա այս գործը, ձեր ընտանիքների հոգատարութիւնն իր վրայ յե վերցնում կուսակցութիւնը: Յես, վոր անգաղար անձամբ հետեւել եմ բոլոր պատրաստութիւններին, առանց վարանման հայտնում եմ, վոր հաջողութիւնն անկասկած ե, ու յեթե Կենտրոնական կոմիտեն պատվիրել ե ինձ հաղորդել ձեզ իր ընդունած վորոշումը, ապա այդ նրա համար ե, վոր ձեզանից մի քանիսը, համարելով իրենց մասնակցութիւնն այս գործին կուսակցականի պարտականութիւն, միեւնոյն ժամանակ մտահոգված են այն հարցով, թե ինչ ե լինելու իրենց ընտանիքի վիճակը, յեթե իրենք կորչեն: Թող, ուրեմն, ամեն մեկդ արի լինի: Ձեզնից

յուրաքանչյուրը կատարում է իր պարտքը կուսակցութեան հանդեպ. կուսակցութիւնն էլ կատարի դեպի ամեն մեկդ ունեցած իր պարտքը։

Իսկ ամեն կողմից շրջապատեցին ու սկսեցին ձեռքս սեղմել։

Այս տեսարանից լցված՝ Աննայի աչքերին յերեւացին տրտասուքի կաթիլներ։

Հրահանգիչ սպան հուզված՝ վոչ մի խոսք չասաց ու լուռ սեղմեց բոլորի ձեռքը։

Իսկ այն տասնեմեկ հոգին, վորոնց վիճակված էր վաղվան որը վտանգի յենթարկել իրենց կյանքը, զարմանալի անդորրությամբ կրկնում էին։

— Գործը գլուխ կրերենք... կազատենք, համա՛թե ուրախութիւն կլինի...
Հասավ վճռական որր... Մի սրտամաշ, վերջ չունեցող որ։ Այն բան պատրաստ է, տանյակ անգամ ստուգված, մինչև գործի ձեռնարկումը, վոր սկսելու էինք ու յերեկոյան, ուրիշ անելիք չունենք։

Յերեկոյան ժամը յոթին բոլորս հավաքվեցինք Յերուսալիմակայա փողոցում գտնվող տունը։ Արդեն բոլորը հալազգեստով էին։

Յեկավ նաև հրահանգիչը, վորպեսզի վերջին անգամս ստուգի՝ ամեն ինչ պատրաստ է, թե վոչ։

Խուսակցութիւնը չէր բռնում. դրա համար ել ժամանակն անցնում էր մաշող դանդաղությամբ։

Խփեց ժամի ութը։ Միայն ութը։ Ելի յերկու ժամ պետք է սպասել։

Ժամի տասին տեղիցս վեր կացա։

— Դե, պատրաստվեցեք. յես գնում եմ հեռախոսելու։ Կես ժամից վոչ ու չկվերադառնամ, ու դուք կգնաք։

Աննան ինձ ճանապարհ դրեց ու հետևիցս փակեց դարպասը։

Քայլերս ուղղեցի առաջուց պայմանադրված բնակարանը և հեռախոսի մոտ կանչեցի քննութեան տակ գտնվողների բանտապետին։

— Ո՞վ է հեռախոսի մոտ։

— Քննութեան յենթակաների բանտապետը։

— Ձեզ հետ խոսում ե գլխավոր վոստիկանապետը։

— Լսում եմ, ձերդ զերազանցութիւն։

— Մեկ ժամից վոչ ու չձեզ մոտ կգա ժանդարմների ռոտմիստր Ֆոն-Բուդբերգը և կրերի իմ հրամանագիրը։ Մինչ այդ՝ կալանավորները պետք է պատրաստ լինեն Վարչավի միջնաբերդի տասներորդ պալիւիոնը փոխադրվելու։ Ճշտութեամբ զրեցեք ազգանունները։

— Լսում եմ։

Թելադրեցի տասը մահապարտների ազգանունները:

— Գրեցի՞ք:

— Նույնությամբ, ձերդ գերագանցություն:

— Կարդացե՞ք:

Բանտապետը կարդաց:

— Ճիշտ ե: Առանց հապաղման գործի անցե՛ք: Մինչև նրա գալն ամեն ինչ պատրաստ լինի: Կպատրաստե՛ք բանտի կարեթը: Կանվոյ հարկավոր չե՛. նա հետը կբերի իր կանվոյը: Ամեն բան հասկացա՛ք:

— Ճիշտ և ճիշտ:

— Պետք ե այնպես անե՛ք, վոր չուշացնե՛ք:

— Լսում եմ: Ամեն ինչ կկատարվի:

Առաջին քայլն արված էր: Յես վազեվազ Յերուսալիմսկայա փողոցը դարձա:

Լուռ՝ իրար ձեռք սեղմեցինք, բայց այդ լուռթյունը շատ պերճախոս էր:

Աննան «վոստրիկաններին» մեկ-մեկ փողոց դուրս թողեց դարպասից: Յես լույսը մարեցի սենյակում և մութեցա պատուհանին, վոր տեսնեմ, թե ինչպես են դուրս գալու փողոցի մեջտեղը:

Հավաքվեցին, շարքի կանգնեցին. «ռոտմիստորը» տվեց հրամանը, ու նրանք, իսկական գինվորների նման համաչափ քայլերով, առաջ շարժվեցին:

Աննան սենյակ վերադարձավ. նա հուզված էր:

— Ամենագլխավորն աչքաթող արինք... նոր միայն միտքս ընկավ այդ:

— Ի՞նչը:

— Ի՞նչ անուն պիտի տան նրանք՝ իրար դիմելիս: «Ռոտմիստորն» ու «ավագը» ի՞նչպես են անվանելու նրանց:

— Անհոգ յեղեք: Հրահանգիչն այդ նախառեսել ե: Նրանցից ամեն մեկն իր ազգանունն ունի:

Նա նորից կենդանացավ, բայց հուզմունքից վոտները ծալվեցին, ու նա՝ միանգամայն ուժասպառ՝ ընկավ աթոռին: Միքանի բոպեյից վոտքի կանգնեց, կանչեց տանտիրուհուն և բոլորովին հանգիստ ձայնով կարգադրեց:

— Նայեցե՛ք, բան-ման հոչե՛ն մոռացել, ու իսկույն կարգի բերե՛ք: Չլինի՞ թե վորևե հետք մնա...

— Անհոգ յեղեք: Կհավաքենք:

— Մենք գնում ենք:

— Աննա... — կմկմաց տանտիրուհին:

— Ի՞նչ կա: Հա, գիտեմ, զիտեմ: Ուզում ե՞ք իմանալ՝ ինչպես վերջացավ:

— Այո:

— Վաղն իմաց կտամ:

Մենք հրաժեշտ տվինք ու գնացինք այն բնակարանը, ուր պետք ե բերվեյին բոլոր տեղեկությունները:

Մերոնք գնացին բանտ: Այնտեղ նրանց արդեն սպասում էյին, ու հենց վոր «Փոն-Բուդբերգը»

հանձնեց դռնապանին ծրարը, մուտքի մոտ սպասող «ավազը» բարձրաձայն գոչեց.

— Բաց արա:

Դարպասը բացվեց: «Փոն-Բուդբերգն» շտապով վեր բուրձրացավ սանդուխքով բանախ նախամուտն ու ներս մտնելով, քայլերն ուղղեց դեպի գրասենյակ: «Կանվոյը» կանգ առավ բանախի շենքի առաջ: Հենց այստեղ ել կանգնած երկարելի, կառապանն ել իր տեղում նստած:

Դեռ սանդուխքի գլխից «Փոն-Բուդբերգը» բարձր ձայնով դարձավ ավագ վերակացույին.

— Շուտ, բանտապետին կանչիր:

— Արդեն սպասում են գրասենյակում, ձերդ գերազանցություն:

Ներս մտնող «ռոտմիստրին» ընդառաջ յելավ բանապետը:

— Ամեն բան պատրաստ է:

— Այո, իսկությամբ: — Դուրս հանիր կալանավորներին, — կանչեց նա ավագ վերակացույին:

«Փոն-Բուդբերգի» հանձնած ծրարին բանտապետը համարյա չնայեց: Նա բաց արեց ծրարն ու՝ զրույթունը գործին հարակցելով՝ ասաց.

— Նորին գերազանցությունն արդեն հեռախոսել է:

— Գիտեմ, — չոր ու ցամաք պատասխանեց «ռոտմիստրը»:

Մենք նրան զրուշացրել էինք, վոր բանախ վարչության հետ խոսակցություն չբանառա՞նհրաբար վերաբերվի:

Ինչ-վոր գործով արագ-արագ գրասենյակ մուտավ «ավազը»:

— Պոչեվելիվայտես, — գոռաց «Փոն-Բուդբերգը»:

«Ավազը» անհայտացավ:

— Արդեն դուրս են հանում, — ասաց բանտապետը հանգստացնելու համար:

— Հանձնողական թուղթը պատրաստ է:

— Այո, իսկությամբ:

— Տվեք:

Սանդուխքի վրա վոտքի ձայն լսելով, նա թուղթը վերցրեց ու սրահ դուրս յեկավ:

— Մեկ, յերկու, յերեք... ստուգում եր նա կալանավորներին:

— Կհրամայեք գրասենյակի բերել նրանց:

— Հարկավոր չէ: Ուղղակի բակը տարեք:

Մի րոպե գրասենյակ վերադարձավ նա: Բանտապետն արդեն ստորագրել եր թուղթը: «Հանձնեցի» խոսքի տակ «ռոտմիստրը» գրեց՝ «ընդունեցի», վոր և վավերացրեց իր ստորագրությամբ:

Այս միջանի վայրկյանում «վոստիկանները» շարվեցին բակում և կազմեցին մի տեսակ միջանցք, վորը տանում եր նախամուտի սանդուխքից մինչև կարելի: Բոլոր կալանավորներին միասին չհանեցին սանդուխքի գլուխը, այլ մեկ

մեկ, փորպեսզի ժամանակ ունենան ամեն-մեկին կարեթր նստացնելու:

Կալանավորները թեև գիտեին, Վոր իրենց տանում են մահվան պատժի, բայց և այնպես, «Վոստիկանները» շարքերի վրա թշնամական հայացք նետելուց հետո, հանդարտ կերպով տեղավորվեցին կարեթում. արդյո՞ք այդ նրանից եր, Վոր արդեն ընտելացել էին այն մտքին, Վոր իրենց մահ ե սպասում, թե՞ այնքան հուսահատվել էին, Վոր ամեն ոք, ամեն բոլոր իրենց որհասական վախճանին սպասելուց մահն ավելի գերադասելի էին համարում:

Յուզիցեցին եր միայն՝ յեռանդուն յերիտասարդը, Վոր դուրս գալով սանդուխքի գլուխը, չորս կողմն եր նայում, ասես մի ծակ, մի արանք փրնտելով, Վոր մի կերպ դարպասից դուրս ծլկվել կարողանա: Բայց «ավագն» իր պաշտոնին արժանի բարձրության վրա գտնվեց:

— Դե, դե, տես հա: — Ու Յուզիցեցու թևից բռնած կոպտությամբ կարեթը բռնեց նրան:

Սանդուխքի գլխին յերևացին «ռոտմիստրն» ու բանտապետը, Վորոնք հեռվից դիտում էին, թե ինչպես են տեղավորում կալանավորներին:

— Կատաղի՞ մարդիկ են, — հարցրեց «ռոտմիստրը»:

— Կան և կատաղիներ:

— Իվանով:

«Ավագը» ձգվեց լարի պես:

— Հինգ մարդ ներսը, յերկուսը կառապանի կողքին, դու և յերկու մարդ հետևից:

— Լսում եմ, ձերդ գերագանցություն:

«Վոստիկանները» տեղավորվեցին հրամանի համաձայն:

«Ավագն» սպասում եր հետագա կարգադրություններին:

— Յես առաջ կըշեմ ու միջնաբերդի դարպասի մոտ ձեզ կսպասեմ:

— Լսում եմ, ձերդ գերագանցություն:

— Դե, առաջ:

Դարպասը բացվեց, և կարեթը դանդաղությամբ փողոց յելավ: «Ռոտմիստրը» շնորհ արեց բանտապետի ձեռքը սեղմելու և մեկնեց կարեթի հետևից:

Գիշերվա տասներկուս և կեսն եր, յերբ նա մոտեցավ այն տանը, ուր մենք տեղեկությունները էինք սպասում: Դռնապանը, Վոր մեր մարդն եր ու կուսակցական և վորին նախապես հաղորդված եր, Վոր մեզ մոտ մարդիկ են գալու, իսկույն բացեց դարպասը: Յուրն շտապ ներս վազեց:

— Յեղավ, — ցնծությամբ հայտնեց նա մեզ:

Մենք վրա ընկանք նրան համբուրելու:

Նա հենց այստեղ ել թափեց վրայից համապգեստն ու հինգ բոլոր անց հեռացավ:

— Յեղավ, բայց դեռ վե՛չ բոլորը, — հառաչեց Աննան:

— Իսկ ի՞նչ յեղավ այնուհետև...

Լուռ, ատամները ^{* * *} սեղմած, նստել էյին կարե-
թում մահվան դուռը գնացողները:

Լուռ, հագիվ իրենց զսպելով, նստել էյին և
«փոստիկանները»:

Յեվ հանկարծ ամեն ինչ միանգամից փոխվեց,
կենդանացավ: Կարեթն արագությամբ ընթացավ
սալահատակով: Անիվները գոգոտցից վոչինչ չե-
րսվում:

«Ճաղատու», գդակը հանելով գլխից, ուրախ-
ուրախ գոչեց.

— Ընկերներ, ճանաչում եք ինձ... Յես Ճա-
ղատն եմ: Տեսե՛ք: Մենք ձեզ գողացանք ու դեպի
ազատություն ենք տանում:

Ազատվածները շժմած իրար եյին նայում, չհա-
վատալով իրենց ականջին ու չհասկանալով՝ իրա-
կանութունն ե այդ, թե՛ մի յերազ:

— Ճիշտ ե, ճիշտ, — հավաստիացնում էյին
մյուս «փոստիկանները»:

Յերեվակայել անգամ չի կարելի, թե ինչ եր
կատարվում կարեթում: Մարդիկ գրկախառն-
վում էյին, համբուրվում ու իրար ձեռք սեղմում,
մտահան անելով մի ըուպե, վոր դեռ գործը չի
ավարտված, վոր դեռ վերջնական ազատության
ճանապարհին կարող են խոչընդոտները հանդիպել:

«Վոստիկաններից» մեկը վերջ տվեց ցնծու-
թյանը:

— Յեղբայրներ, վերցրե՛ք այս ատրճանակները:

Ու մի ակթարթում ազատվածները բրաու-
նինգներով գինվեցին:

— Պետք կգա, — բացատրեց Ճաղատը: —
Քսան մարդ ենք... Յեթե նեղն ընկնենք, կճեղքենք,
կանցնենք:

Կարեթը հանկարծ կանգ առավ:

— Ես ի՞նչ պատահեց:

Բոլորն ատրճանակները պատյանից դուրս հա-
նեցին:

— Ի՞նչ պատահեց, — հարցրեց Ճաղատը, գլուխը
կարեթի դռան փոքրիկ պատուհանին մոտեցնելով:

— Լոեցե՛ք, — շնչաց դռան մյուս կողմից
Մարցելին:

Նա յեր, վոր կարեթը կանգնեցրեց, գոռալով.

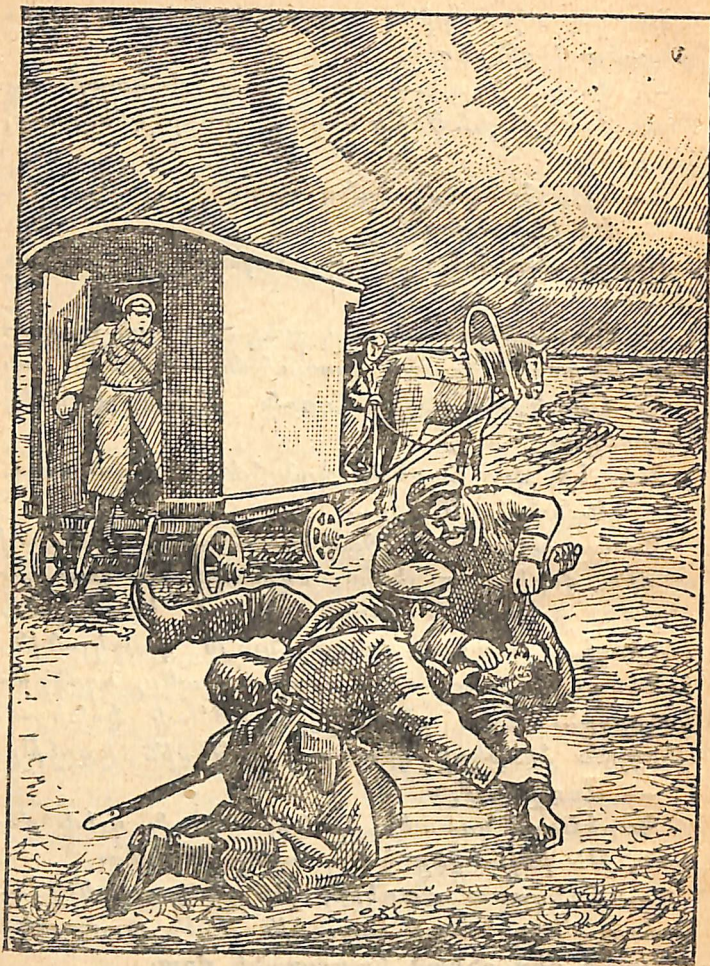
— Կանգնիր, Անիվը...

Կառապանը ցած իջավ իր տեղից, մոտեցավ
անվին, վորի մոտ յերկու «փոստիկան» կռացած
ինչ-վոր բան էյին կարգի բերում: Կառապանը
նույնպես կռացավ, բայց նույն վայրկյանին,
հանկարծ բռնելով նրան աքցանի պես, սղմեցին
կոկորդը... Ապա բերանը թաշկինակ կոխելով,
վերցրին ձեռքերի վրա ու խոթեցին կարեթը:

— Առա՛ջ, քի՛ր:

Կարեթում նստածները նոր միայն գլխի ըն-
կան, թե ինչո՞ւ յեր կանգ առել կարեթը:

— Հանդարտ պառկիր, թե չե կսպանենք. —
գոռաց մեկը կառքի հատակին լեղին պատռած և
անշարժ վեր ընկած կառապանի վրա:

Իսկ կարեթը նորից առաջ գնաց բաղաբից դուրս, բանջարանոցների կողմը: Բանջարանոցի դարպասը բացվեց, կարեթը խրվեց վարունգի մարգերի մեջ, ու դարպասը նորից փակվեց:

Սկսվեց «վոստիկանների» կերպարանափոխումը. նրանք նորից աշխարհիկ մարդիկ դարձան: Ստեֆանը մոտենում եր ամենքին ու հավաքում ատրճառակները պարկի մեջ:

— Սպասեցե՛ք, Այստեղ ամենքիդ համար ամառվա վերարկուներ ու գլխարկներ կան: Վերարկուների գրպաններում հասցեներ կան գրված, թե ով ուր է գնալու:

Այս մասին հոգ եր տարել Աննան:

— Կառապանի վրայից կողպել կարեթի դուռը, — կարգադրեց Մարցելին:

— Պատրաստ ե՛:

— Բակից դուրս յե՛նել մեկ-մեկ ու գնալ իր համար նշանակված հասցեյով:

Ու միջանի ըոպեյում բակը դատարկվեց: Մնացին միայն Ստեֆանն ու Մարցելին:

— Դե, Մարցելիյ, գնացե՛ք և՛ դուք, իսկ յես դարպասը կկողպեմ:

— Կողպեցե՛ք: Յես պարսպի վրայով կանցնեմ:

— Ինչո՞ւ:

— Յերը դուք արդեն պարսպի այն կողմում կլինեք, յես պատի վրայից կնետեմ ատրճառակների պարկը. այդպես ավելի ապահով կլինի. թե չե՛՝ մեկ ել տեսար մեկը լեռնացի:

Ստեփանը դարպասը կողպեց ու պարսպի գլուխը բարձրացավ:

— Վոչ-վոք չի յերեվում: Տուր ինձ:

Այս մեկն ել յեղավ: Գնացին և՛ սրանք:

Մարցելին յեկավ մեզ մոտ գեկուցելու:

Այս անգամ նրա սիրտն ել եր լցված: Ուրախ-ուրախ վրան թափվեցինք: Ուրիշ ժամանակ լինեք, նա մեզ գլխից ռաբ կաներ, բայց հիմա սրտաշարժ քնքշությամբ համբուրվեց մեզ հետ:

Առավոտյան ժամի 4-ն ե: Դուրսն արդեն լույս ե: Թեյի ժամանակ, վոր Աննան եր պատ-րաստել, Մարցելին պատմեց մեզ, թե ինչպես եր ամեն բան կատարվել:

Հանկարծ մեկը պայմանական նշանով թակեց բնակարանի դուռը:

— Ո՛վ կարող ե լինել:

Վարանման մեջ մենք իրար եյինք նայում, Բացի Յուրից և Մարցելից, վոչ-վոք չպետք ե գար մեզ մոտ:

Ներս մտավ «վոստրիկաններից» մեկը՝ «Բարդեկը»: Յերեսին գույն չկար:

— Հասցեն շինելիս զրպանում թողեցի: Շտապում եյի...

Մեր ուրախ տրամադրությունն իսկույն չքացավ:

— Ազգանունը չեք հիշում:

— Ազգանունը հիշում եմ — Պավլովսկիյ ե, բայց հասցեն...

Աննան գիտեր հասցեն:

— Ահա թե ինչ, — միանգամից վճռեց նա, — դուք Մարցելիյի հետ գնացեք Պավլովսկիենց մոտ և իսկույն փոխադրեցեք նրանց մի վորեն ուրիշ ռայոն: Յեթե կարողացանք — մի յերեք ժամից հետո, ավելի շուտ չենք հասնի — կփոխադրենք նաև նրանց գույքը, իսկ թե վոր ուշանանք, թող գույքը կորչի, գոնե մարդկանց փրկած կլինենք: Գնացեք, պետք ե շտապել:

Մենք Պավլովսկիենց մասին անհանգիստ չեյինք: Մինչև շինելը գտնեն, մինչև հասցեն իմանան ու մինչև խուզարկելու գան, կանցնի մի-քանի ժամ, իսկ մինչ այդ Պավլովսկիներն արդեն ապահով տեղում կլինեն:

Չնայած դրան, ողբ ցնդվեց այն ուրախ զգաց-մունքը, վորը համակել եր մեզ Մարցելիյի բերած լուրի պատճառով:

Ժամի յոթին, արդեն մի ուրիշ բնակարանում, մեզ պետք ե տեղեկություն հասցնելին, թե ինչո՞վ վերջացավ ազատվածներին յերկաթուղով դեպի սահմանը փոխադրելու գործը, իսկ Ստեփանը պետք ե լուր բերեր նույն տեղը, թե վոս-տրիկանությունն արդեն սկսե՞լ ե տագնապը, թե վոչ: Մինչև ժամի 6-ը ստիպված եյինք անգործ նստել այս տանը:

Դա շատ սրտամաշ մի բան եր:

— Այսպես թե այնպես, մեծ գործ արեցինք: Տեսնենք՝ ինչ պիտի ասի այժմ Յանը, — այս խոսքերով յես աշխատում եյի զբաղեցնել Ան-

նային, վորը սոսկալի հոգնածութիւն եր գգում հիմա, յերբ գործն արդեն կատարված եր:

Նա միքիչ զլուխը վայր դրեց, սակայն բոլե առնողն ժամացույցին եր նայում ժամանակը չէ արդյոք գնալու:

Ժամը վեցին գնացինք մյուս բնակարանը:

Ինչպես մենք հետո իմացանք, հենց նույն ժամին բանջարանոցի տերը տուն ե վերադառնում իր սայլով. նա կանգնեցնում ե ձին, բաց ե անում դռնակը և, ոձից խայթածի պես, նորից փողոց ե նետվում:

— Հասեք, ոգնեցեք:

Ամեն կողմից մարդիկ են վազում, կանչում են վոստիկաններին. հավաքված ամբոխը արիւթի նման թափվում ե բանջարանոցը:

Ստեֆանը նույն ամբոխի մեջ ե լինում:

— Ձեռ մի տաք, ձեռ մի տաք, — գոռում եր վախեցած վոստիկանը՝ սուլոց սուլոցի հետեվից արձակելով: Վազում գալիս են ուրիշ վոստիկաններ, ինչպես և թաղային վոստիկանը:

— Տես, տես արածները:

Նա հրամայում ե վոստիկաններին դուրս անել ժողովրդին բանջարանոցից ու դռնակի առաջ վոստիկաններ կանգնեցնել, իսկ ինքը գնում ե՝ հեռախոսով պրիստավին հայտնելու: Կես ժամ անցած գալիս ե և՛ պրիստավը:

— Ուրիշ տեղ չեն գտել: Անիծված սոցիալիստներ: Անպատճառ իմ թաղը պետք ե ընտրելին...

Փորձված խուզարկուի աչքերով դիտեց նա բանջարանոցը: Տեսնելով բանջարանոցում այս ու այն տեղ թափթփած վոստիկանական համազգեստները, գլխի ընկավ:

— Սպանել են ու հենց այստեղ ել թաղել անորենները: Պետք ե փորել հանել:

Նա մոտեցավ կարեթին:

— Կողպած ե: Մեջը, յերևի, սպանվածներ կան: Մինչև քննիչի գալը վոչ մի բանի ձեռք չտալ, — հրաման արձակեց նա թաղային վոստիկանին, կառք նստեց և գնաց թաղային վոստիկանատուն՝ դեպքի մասին գլխավոր վոստիկանապետին հեռախոսելու:

Այս լուրերը մեզ բերեց Ստեֆանը և իսկույն հետ դարձավ: Ազատվածներն այդ միջոցին արդեն դեպի սահմանն ելին սլանում գնացքներով:

Միայն ժամը իննին մոտ ժանդարմները պատահարի վայրը յեկան:

Ժանդարմների զննապետը, վոր քննության դեկավարոյն եր, ուշի ուշով դիտելով ամբողջ բակը, մոտեցավ բանտի կարեթին: Ամբողջ ուժով քաշեց դռնակը, բայց դուռը չբացվեց:

— Փակառագործ:

Յեկավ փականագործը: Բացին դռնակը... ու կարեթի միջից դուրս քաշեցին ձեռքերը հետ կապած կիսամեռ կառապանին: Սուսնց ձեռքի կապերն արձակելու, թաշկինակը բերնից հանեցին: Նա հազիվ եր կարողանում կանգնել վոտքի վրա:

— Ո՞վ ես դու:
 — Կառապանն եմ:
 — Ի՞նչ կառապան:
 — Քննության յենթակա հանցագործների բան-
 տի կառապանը:

— Այդ ո՞վ է քեզ այդպես...
 — Վոստրիկանները:
 — Լավ վոստրիկաններ են: Դու նրանց հետ
 խոսքդ մեկ ելիր արել:
 — Ո՞ւմ հետ:

— Դե այդ հետո կերևա: Կանվոյով տարեք
 սրան պահնորդական վոստրիկանատուն:

Ժանդարմների զնդապետը միայն այն կարո-
 ղացավ պարզել, Վոր կարեթը բանտինն է: Նա գնաց
 զեկուցելու գլխավոր վոստրիկանապետ Մայերին:

Այս անգամ նա ստիպված չեղավ սպասելու
 գլխավոր վոստրիկանապետի ընդունելությանը:

Սովորաբար կառապանը կալանավորներ փո-
 խադրելուց հետո իսկույն բանտ եր վերադառ-
 նում: Այդ գիշեր նա չվերադարձավ, ու բանտում
 անհանգիստ ելին: Բանտապետը սիրտ արեց ան-
 հանգստացնել Մայերին և վաղ առավոտյան
 զանգահարեց վոստրիկանության օրապահին:

Հենց նույն պահին ել պրիստոպին իր զեկու-
 ցումն եր անում:

Գլխավոր վոստրիկանապետն սպասում եր ժան-
 դարմների զնդապետի զեկուցմանը:

Բարկությունից կրակ եր կտրել նա...

— Ինքս բանա կգնամ ձեզ հետ: Ո՞ւմ կար-
 գադրությամբ եք փոխադրել կալանավորներին,—
 հարձակվեց նա բանտապետի վրա:

— Ձերդ գերազանցության:

— Ի՞նչ:

— Այո, դուք հաճեցիք հեռախոսով կարգադրել:

— Դուք խելագարված եք:

— Ահավասիկ և՛ թուղթը:

Գլխավոր վոստրիկանապետը աչքերը թղթին սե-
 վեռեց:

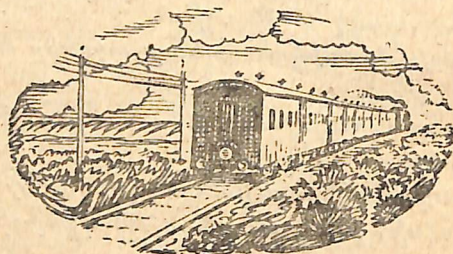
— Ստորագրությունն իմա ե, բայց յես չեմ
 ստորագրել:

Ձերբակալեցին նաև բանտապետին: Նրա հարցա-
 քննությունից իմացան «Փոն-Բուդբերգի» մասին,

հեռախոսով արված կարգադրության մասին: Կս ուս-
պանը պատմեց, թե ինչ խաղ են խաղացել իր զլխին:
— Տեսեք թե ինչ աստիճան լրբության են հա-
սել, — վրդովվում եր զլխավոր վոստիկանապետը:
Ֆերեք ժամ անցած ամբողջ վարչավում փակցը-
ված եր մեր թուղթիկը, վոր ունեւր այս խոշոր
վերնագիրը:

«ՄԵՐ ԱՄՆԻՍՏԻԱՆ»

Թուղթիկում գրված եր, վոր մենք վոչ-վորից
ամնիստիա չենք սպասում, այլ ինքներս ենք
վերցնում այն, ու մեկ-մեկ հիշվում եյին մեր ձեռ-
քով «ամնիստիա» ստացածների ազգանունները:
Կատաղության հասցրած ժանդարմներն ամեն
կողմ ընկած խուզարկություններ ու ձերբակա-
լություններ եյին անում, բայց ազատվածներն
արդեն հեռու եյին: Նրանց հետեւից հասնելն ան-
կարելի յեր: Ազատության գործին մասնակցող-
ներից վոչ-վոր չտուժեց:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0398177

ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒՐ.
Цена 1 Руб.

3734

Նա արмянском արար

Փ. ԿՈՆ

ՍՅՈՅ ԺԵՏԻ ՏՄԵՐՆԻԿՈՎ

ԱՅ.-ՇԵՐ. ԿՐԱՅՈՎԵ
ԱՐՄԻԱՆՏԿՈՎԵ ԻՅԺԱՏԵԼՅԵՍՏՎՈ

„ԴՐՈ“

ՐՈՏՈՎ-ԺՈՆ

1937